

35. Yavuz Bülent Bâkiler'in Üsküp'ten Kosova'ya adlı eserine yansıyan Balkan coğrafyası

Sevilay ÖZTÜRK¹

Özlem FEDAI²

APA: Öztürk, S. & Fedai, Ö. (2022). Yavuz Bülent Bâkiler'in Üsküp'ten Kosova'ya adlı eserine yansıyan Balkan coğrafyası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 568-580. DOI: 10.29000/rumelide.1192646.

Öz

Balkan toprakları, asırlar boyunca Osmanlı idaresinde kalması sebebiyle Türk dili ve kültürüyle yoğrulmuş bir coğrafyadır. Bu sebeple her köşesinde Türk dilinin ve kültürünün yansımalarına rastlamak mümkündür. Balkan coğrafyasındaki söz konusu kültürün izlerini yansıtan eserlerden biri de Yavuz Bülent Bâkiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı eseridir. Sanatçının bu coğrafyanın önemli merkezlerinden Makedonya ve Kosova'yla ilgili izlenimleri yansıtan eser, 1976'da Struga'da Türkiye'yi temsilen davetli gittiği 10 günlük seyahatinin notlarından oluşturulmuştur. Eserde sanatçının Balkan coğrafyasına dair izlenimlerinin yanında buradaki Türkçe eğitime dair izlenimlerini ve çeşitli eleştirilerini bulmak mümkündür. Bu çalışmada sanatçının *Üsküp'ten Kosova'ya* gezi yazılarından oluşan eserinden hareketle Balkan coğrafyasında gözlediği Türk kültürünün izlerine dair tespitleri, Türkçe'nin durumu ve Türkçe eğitimi çalışmalarına ait izlenim ve eleştirileri eserin yazıldığı dönemden günümüze bu coğrafyadaki değişim, karşılaştırmalarla sergilenmiştir. Balkan coğrafyasında Türk kültürünün özellikle mimari alandaki izleri *Üsküp'ten Kosova'ya* gezi yazılarından hareketle saptanırken bu eserlerin geçmişteki ve bugünkü durumu karşılaştırılmıştır. Eserin yayımlandığı dönemde Makedonya'da Türkçe eğitimi faaliyetlerinin de yetersiz olduğunu, hatta radyolarda Türkçe yayın sıkıntısının olduğunu anlatan yazarın notlarından hareketle günümüzde devletin ve çeşitli kuruluşların projeleriyle bu faaliyetlerin arttığı, sorunların azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca sanatçı, eserin yayımlandığı dönemde Anadolu'daki Türklerin bu coğrafyalarda yaşayan soydaşlarından habersiz olmalarını eleştirmiştir. Sonuç olarak Balkan coğrafyasını erken denilebilecek bir tarihte sorunları ve eleştirileriyle okuyucuya tanıtan Bâkiler'in eseri, Türkçe eğitimi, kültürel miras ve alışveriş konusunda bu coğrafyaya olan farkındalığı arttırmaya katkı sağlamış bir eser olmuştur. Çalışmamızda doküman incelemesiyle veriler çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Bülent Bâkiler, Üsküp'ten Kosova'ya, Balkanlar, Kültür, Türkçe Eğitimi

Balkan geography reflected in Yavuz Bülent Bâkiler's book from Skopje to Kosovo

Abstract

Since the Balkan lands remained under Ottoman rule for centuries, it is a geography kneaded with Turkish language and culture. For this reason, it is possible to encounter the reflections of the Turkish

¹ YL Öğrencisi., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi ABD (İstanbul, Türkiye), sevilay.oztrk39@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1085-7668 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192646]

² Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (İstanbul, Türkiye), ozlem.fedai@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7726-4096

language and culture in every corner. One of the works reflecting the traces of the mentioned culture in the Balkan geography is Yavuz Bülent Bâkiler's work from Skopje to Kosovo. The work, which reflects the author's impressions about Macedonia and Kosovo, which are important centers of this geography, was created from the notes of his 10-day trip to Struga in 1976, where he was invited to represent Turkey. In the work, it is possible to find the artist's impressions of the Balkan geography, his impressions of the Turkish education there, and various criticisms. In this study, the author's determinations of the traces of Turkish culture he observed in the Balkan geography, based on his work named from Skopje to Kosovo, which consists of his travel writings, the state of Turkish, and his impressions and criticisms of Turkish education studies, the change in this geography from the time the work was written to the present, are exhibited with comparisons. While the traces of Turkish culture in the Balkan geography, especially in the architectural field, were determined from the travel writings from Skopje to Kosovo, the past and present status of these works were compared. Based on the notes of were also insufficient and there was even a shortage of Turkish broadcasting on the radios at the time the work was published, it has been determined that these activities have increased and the problems have decreased with the projects of the state and various organizations. In addition, the artist criticized that the Turks in Anatolia were unaware of their cognates living in these geographies at the time the work was published. As a result, Bâkiler's work, which introduced the Balkan geography to us with its problems and criticisms at an early date, has contributed to increasing our awareness of this geography in terms of Turkish education, cultural heritage and shopping. Regarding our study data were collected through documents review and contents analysis.

Keywords: Yavuz Bülent Bakiler, Üsküp'ten Kosova'ya, Balkans, Culture, Turkish Education

Giriş

Balkan coğrafyası; Türk dilinin yansımalarının bulunduğu, Türk tarihi ve kültüründen beslenen geniş bir coğrafyadır. Balkan topraklarının her köşesinde yaşayan Türkçeye, zamana direnen mimari eserlere rastlamak mümkündür. Edebî kişiliği ile Türk dünyasının izlerini eserlerinde yansıtan Yavuz Bülent Bâkiler'e göre *kalabalıkları, bir millet şuru etrafında toplayan, onlara şahsiyet kazandıran edebiyattır* (Bâkiler, 2004: 208). Yavuz Bülent Bâkiler, Anadolu coğrafyasında yetişmiş, kökleri Azerbaycan topraklarına uzanan bir aydındır. Manzum ve mensur eserleriyle aşk, özlem, vatan sevgisini, millet bilincini yansıttığı gibi kullandığı kelimeleri özenle seçerek Türkçe bilinci oluşturarak Türkçenin korunmasına önem vermiştir. Eserlerinde yalnızca Anadolu coğrafyasını yansıtmakla kalmayan sanatçı, Türk dünyası coğrafyalarından izler sunarak eserleriyle kültürel birlik oluşturmaktadır. Balkan toprakları, asırlarca farklı milletleri bünyesinde barındırarak kültürel zenginlik kaynağı olmuştur. Balkan Yarımadası Türkiye (Doğu Trakya), Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk devletleri ile bir kısım toprakları yarımada dışında kalan Romanya ve Slovenya ile Hırvatistan dışında kalan eski Yugoslavya toprakları yani Makedonya, Bosna-Hersek ile Sırbistan ve Karadağ topraklarını kapsamaktadır (Yiğit,1996: 155). Türkiye gerek coğrafi gerekse tarihî bağları sebebiyle Balkan coğrafyasıyla iç içe olmuştur. Balkan toprakları üzerindeki Türk kültürel mirasının izleri günümüzde de varlığını korumaktadır. Balkanlar, derin tarihsel ve sosyo-kültürel bağlar ile ekonomik ve siyasal ilişkiler bakımından Türkiye için son derece önemli bir bölgedir. Balkanlar bölgesi, Türkiye'nin Avrupa'ya açılım yoludur. Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki bağlantı yolları bu bölgeden geçer. Balkanlar'da barış ve istikrar ortamının var olması, hem Türkiye'nin güvenliği hem de Avrupa ile olan ekonomik ve siyasal ilişkilerin aksamaması açısından önem taşımaktadır (İbrahimgil&İbrahimgil,2014: 588). Yavuz Bülent Bâkiler, *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı gezi yazılarını içeren kitabında Makedonya ve Kosova ile ilgili izlenimlerini yansıtarak Balkan coğrafyasında kalan topraklar üzerindeki Türk kültürünün

yansımalarını gözler önüne serer. Eserin önsözünde *Yugoslavya'da 1976 yılında yapılan Struga Şiir akşamlarına devletimizi temsilen katıldım. 10 gün süren o seyahatte Yugoslavya'nın önemli şehirlerini gördüm. Daha çok Makedonya'da kaldım. Şimdi elinizde bulunan Üsküp'ten Kosova'ya isimli bu kitap o güzel gezinin sonunda yazıldı* (Bâkiler,2011:7) diyerek gezi notlarıyla ilgili bilgi verir. Eser, 1979 yılında basılarak okuyucuya ulaşır.

Sanatçının görme imkânına sahip olduğu önemli şehirler arasında yer alan Üsküp, Balkan coğrafyasında önemli bir yere sahiptir. “Tarihte olduğu gibi bugün de dil, din ve etnik yönden farklı birçok unsurun barındığı Makedonya’da 1994 nüfus sayımına göre 78.000 Türk yaşamaktadır. Makedonya Türklüğü esas itibarıyla ülkenin batısında Gostivar, Kalkandelen (Tetova), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinde, başkent Üsküp’te; doğuda Köprülü (Velez), Valandova, Ustrumca, Radoviş ve İştıp gibi merkezlerde meskûndur (Özkan, 2007: 58).” Anadolu’dan gelen göçlerle Üsküp, Türk kültürüyle zenginleşmiştir. Yavuz Bülent Bâkiler, gezi sırasında Üsküp’te Türk kültürünün izlerini taşıyan pek çok mimari eserle karşılaşmıştır. “Üsküp, doğal ve tarihi güzellikleri; medrese, tekke, cami, han, hamam, imaret, mektep, çarşı, dükkân ve bedesten gibi çok sayıda tarihi ve mimari yapıları; musiki, şiir ve edebiyatıyla Osmanlı döneminin önemli şehirleri arasında yer almaktadır” (Nureski, 2014: 76). Sanatçı, Türk kültürünün yansımalarını üzerinde taşıyan Osmanlı Dönemi’nde inşa edilen, hâlâ ayakta duran ve bu döneme damgasını vuran Türk Çarşısı, Mustafa Paşa Camii, Kurşunlu Han, Sulu Han ve Davud Paşa Hamamı gibi klasik mimari yapılar ile eski Türk evleri ve 15. yüzyılda II. Murad tarafından inşa edilen ve bugün şehrin en önemli simgelerinden biri hâline gelmiş olan Taş Köprü gibi tarihi yapılar (İnbaşı, 2012: 78) hakkında bilgi verirken geçmişin “Üsküp”ü, bugünün “Skopi”si arasında karşılaştırma yaparak ilerler.

Yavuz Bülent Bâkiler’in gezi notlarında yer verdiği bir başka ülke ise bizim tarihimizde zaferlerle ve şehadetle yer etmiş olan Kosova’dır. Asırlar boyunca Kosova’da Türkçe ve Türk kültürünün yansımaları yer etmiştir. “Kosova’da nüfusun %90’ı Müslüman’dır. Yugoslavya yönetimi, Arnavutlar yönetiminde sınırlı söz hakkı olduğundan bağımsızlık için başkaldıracağını düşünmüş, olası bir ayaklanmada Türklerden destek almasının önüne geçmek amacıyla Kosova Türkleri ile Arnavutlar arasındaki Müslümanlık bağını zayıflatmak için çalışmıştır.(Türkoğlu 2001- Akt: Elmas,2014: 133).” Ancak Yavuz Bülent Bâkiler’in gezi notlarından hareketle Balkan coğrafyasında yaşayan farklı milletlere mensup bireyler ve Türkler arasında saygı ve sevgi bağının olduğu görülmüştür.

Milletleri birleştiren en önemli unsurların başında dil gelir. Balkan coğrafyası üzerinde Türk dili önemli bir yere sahiptir. “Dünyada Türkçe konuşanların sayısı yaklaşık olarak 150 milyon, Türkiye Türkçesini konuşanların sayısı ise yaklaşık 70 milyondur. Türkiye Türkçesi, Türkiye’nin yanı sıra Irak, Suriye, Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Avrupa, Amerika, Okyanusya, Arap ülkeleri, eski Yugoslavya, Rusya ve SSCB’den ayrılmış olan Türk cumhuriyetlerinde konuşulmaktadır (Ercilasun,1997: 57-60)”. Makedonya, Kosova bölgelerinde de Türkçe ve Türkçe eğitimiyle ilgili çalışmalar, Bâkiler’in gezi notları arasında yer bulur. Sanatçının eseri, yalnızca gezilip görülen yerlerin özelliklerini yansıtmakla kalmaz aynı zamanda dönem içerisinde görülen eksiklikleri de eleştirel bir gözle yansıtması sebebiyle önem taşır. Yavuz Bülent Bâkiler’in gezi yazılarını içeren eseri, aynı zamanda Balkan coğrafyası hakkında Anadolu’da yaşayan Türklere bilgi vererek soydaşlarından haberdar olmasını sağlar. Ana vatandan uzak kalmış soydaşlarımızı, kültürümüzün izlerini yansıtan eser milli kültür öğelerine kaynaklık ederek bilgi sunar.

Bu çalışma ile Yavuz Bülent Bâkiler’in *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı eserinden hareketle gezi sırasında gördüğü mimari eserler üzerindeki Türk kültür izlerini tespit etmek, gezdiği coğrafyalardaki Türkçe ve

Türkçe eğitimi çalışmalarını tespit ederek eserinde yer verdiği eleştiriler aracılığıyla eserin yazıldığı dönem ve günümüz arasındaki değişimi karşılaştırmalarla ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Türk Tarihi ve Kültürünün Mekân/Mimari Üzerindeki Yansımaları

Osmanlı'nın 550 yıl hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasında, sınırlar, yönetim, dil değişse de Türk tarihinin izleri varlığını sürdürür. Yavuz Bülent Bâkiler, *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı gezi yazılarını içeren kitabında Balkanlar'da gördüklerini aktarırken mekânlar üzerinde Türk kültürünün yansımalarına değinir. Aynı zamanda aldığı notlarla da Türkiye'de, *Üsküp'te Türk Eserleri* adlı programı yaparak eserleri ülkemizde tanıtmayı amaçlar. Geçmişin izleriyle gezip gören Yavuz Bülent Bâkiler, geçmiş ve şimdiki okuyucuya bir arada verir. Mekânlar üzerinden geçmiş değerleri gün yüzüne çıkarttığı gibi Türk kültürünün izlerini taşıyan eserlerin günümüzdeki konumuna da değinir. *Üsküp'te yaşayan bir büyük Anadolu gördüm* (Bâkiler,2011: 84). Diyerek Balkan coğrafyasında Türk kültür ve tarihinin yansımalarına dikkat çeker.

Bâkiler, Üsküp ve Kosova'daki gözlemlerini aktarırken burada gördüğü yerlerle "Anadolu" arasında bağ kurar. Yavuz Bülent Bâkiler'in gördüğü mekânları Anadolu ile karşılaştırması, sanatçının Türklük bilincinden gelir. Anadolu'nun yansımaları, türküleri, evleri, Makedonya'da sanatçının karşısına çıkar.

(...)Kalkandelen'de yapılan şiir günü güzel ve canlı oldu. Programdan sonra şehirde kısa bir gezinti yaptık. Yorgun sokaklarda, zaman zaman karşımıza çıkan eski Türk evleri, Rumeli türkülerine benziyordu: Şirin, sıcak, yalnız ve hüznü yüklü. Eski Türk evleri, genellikle Anadolu'da olduğu gibi yüksek duvarlarla çevrili.(...) (Bâkiler,2011:52).

Yukarıda eserden alınan bölüm incelendiğinde Sanatçı, kültürel arası bağları mimari ile vermiştir. Bâkiler'in eseri, dönem içerisinde Balkan coğrafyasından geniş bir perspektif sunması sebebiyle önem taşır. Geleneğin izleri, sınırları aşır Balkan coğrafyasındaki mimari eserlerin üzerinde varlığını sürdürür.

(...) Köprünün öte ucundan yükselen Davud Paşa Hamamı, bütün kubbeleriyle, pencereleriyle, kapılarıyla, yolunu kesti. Büyük hamamın, kadınlar ve erkekler kısmının göbek taşları ve kurnaları kaldırılmış, bir müze haline getirilmişti. Ama hamamın iç ve dış mimarisi, halvet yerlerinin süslü tonozları, sütun başlıkları, göbek taşı ve halvet yerlerinin muhteşem kubbeleri, sanki divan edebiyatımızın o süslü, o zengin, o çarpıcı üslubuyla konuşuyor gibiydiler (Bâkiler,61).

Eserden alınan örnekler incelendiğinde, Üsküp'teki mimari eserlerin Türk kültüründen gelen unsurlarla yoğrulduğunu görmek mümkündür. Sanatçı, Anadolu ile bağ kurarak Balkan coğrafyasının içerisindeki Türk izlerini gezi notlarında şöyle yansıtır:

(...) Hemen hemen bütün Anadolu illerinde gördüğümüz bit pazarlarının bir benzeri de aynı isimle Üsküp'te beni dost duygularla karşıladı. Küçük küçük dükkânlarından taşlı sokaklarında bizim türkülerimiz yayılıyor. Bir Sivas türküsü, bir Gaziantep halay havası sıcak bir selam gibi.(...) Bit Pazarı çevresinde, iki katlı eski Türk evleri gördüm. Hepsisi de artık son nefeslerini güçlükle alıyorlardı. Pazarın Murad Paşa Camii, çarşı esnafı için yapılmış. Camii, 19.yüzyıl başlarında yıkılınca, Üsküp Türkleri onu yeniden onarmışlar. 1963 depreminde minaresinin şerefesinden sonrası yıkılmış ve yarım minare öylece kala kalmış (Bâkiler,79-80).

Anadolu'da görülen "bit pazarları" Üsküp'te de Bâkiler'in karşısına çıkar. Geçmişte dimdik ayakta kalan camii minaresi "yarım" kalmıştır. Yavuz Bülent Bâkiler, şiirlerinde olduğu gibi düz yazılarında da kelimeleri özenle seçer. Burada minarenin "yarım" kalışı, geçmiş değerlerin değiştiğini yansıtır. Asırlar

boyunca, heybetiyle dimdik duran minare, şimdi “yarım” da olsa zamana meydan okuyarak varlığını sürdürür. Üsküp'te Türk kültüründen izler kalmıştır ancak ne yazık ki asırlar önceki gibi değildir. Üsküp'ün “Skopi” olduğu gibi Üsküp içerisinde bulunan mimari eserler de değişime uğramıştır.

(...) Hâlbuki ben, bir komşu mahalleyi gezer gibi, Üsküp'ü dolaşacağımı sanmıştım. Sonra düşündüm ki, benim aradığım, benim görmek istediğim, Osmanlı devri Türkiye'sinin Üsküp şehridir. Hâlbuki şimdi karşımda Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti olan Skopi vardır. (Bâkiler, 60)

(...)Tuna, üstüme ağır bir hüznün gibi çöküyordu. Benim ecdadımın sularında Bismillahlarla abdest aldığı, ağzımı çalkaladığı, yüzünü yıkadığı o mübarek Tuna bu kadar değişemez demiştim. Ama Tuna değişmişti. Bir büyük imparatorluğun yıkılmış, dağılmış, bütün değerlerini kaybetmiş haline benziyordu. Bereket ki Struga'da güzelim Kara Dirin nehrinin kıyısında, salkım söğütler altında çimdeki Tuna'yı buldum ve onu, yüreğimdiki Tuna'yı sever gibi sevdim (Bâkiler, 24).

Zaman içerisinde siyasi ve sosyal koşulların değişimiyle Balkan coğrafyası da değişime uğramıştır. Sanatçı gözlemleriyle geçmiş ve mevcut durumu gösterir. Balkanlar'da camilerin minareleri yarım, tekkelerin şadırvanları susuz kalmıştır. Yavuz Bülent Bâkiler, geçmiş ve şimdi arasındaki değişimi “Hârâbâti Baba Tekkesi”ni anlatırken şöyle gösterir;

Gece Kalkandelen'de HÂRÂBÂTİ BABA TEKKESİ'nde kaldık. Harabati Baba Tekkesi, Osmanlı devrinde, Yugoslavya'da yapılan 400 tekkeden biri. Aşağı yukarı 500 yıllık tarihi olan bir Bektaşî ocağı(...) Bektaşî dervişleri, Yugoslavya Devriminden sonra, evlerine çekilince tekke, uzun yıllar boş kalmış. Bahçesini ısırganlar doldurmuş. Ahşap binalar yıkılmaya yüz tutmuş... Hârâbâti Baba Tekkesi, gerçekten harap olmanın eşliğine dayanınca, Kalkandelen Belediyesi işe el atmış. Onu aslına uygun olarak yeni baştan tamir ettirip, turistik otel-lokanta ve eğlence yeri haline getirmiş.(...)Bu binanın sağında, küçük, şirin bir mescit var. Kapısının üzerinden, iç duvarlarından, mihrabın sağından ve solundan yüzümüze Ayet-i Kerimeler gülümsüyor. Ve mescit şimdi, bir oturma, bir dinlenme ve sohbet odası olarak kullanılıyor. Eskiden, Tekke'nin mutfağı olan ve doğrusu, mutfaktan çok, uzun bir kışlaya benzeyen tek katlı ahşap bir binada, gördüm ki yine tencereler, kazanlar, kaynıyor... Mutfağın karşısında, geniş geniş salonları olan bir başka bina ise, lüks bir lokanta haline getirilmiş... Bahçedeki mermer şadırvanın karşısından uzun süre ayrılmadım. Şadırvan, etrafı açık ahşap bir çadır içerisinde. Her köşesinden Türk sanatının ince çizgileri ve güzelliği katlanıyor gibi. Şadırvanın dinlenme kısmına açılan kapısı, ahşap oymacılığımızın, üstündeki kitabesi ise, hat sanatımızın seçkin örneklerinden (Bâkiler,41-42).

Hârâbâti Baba Tekkesi, mimari olarak varlığını sürdürürken ne yazık ki işlevini yerine getiremez duruma gelmiştir. Geçmişte Bektaşî dervişlerini ağırlayan tekke, günümüzde “tekke” olarak değil lokanta, eğlence merkezi ve “tekke” ile aynı cümlede kullanıldığında bile tezatlık yaratan “kumarhane” haline gelmiştir. Tekke'nin içinde bulunduğu durumu gören Bâkiler, hüznünü ve eleştirilerini kelimelerine şöyle yansıtır:

(...) Harabati Baba Tekkesi'nin bahçesinde, tarihimizi hüznünle yaşadım. Tekkenin her noktasında, bizim kültürümüz, bizim medeniyetimiz, bizim inceliğimiz vardı... Ama bizim ruhumuz Şar Dağları'na doğru, çoktan kanat çırpıyordu. Ve o güzelim şadırvanda bir damla olsun su yoktu. Bahçenin şurasında burasında, sonsuzluk uykusuna dalmış gibi donup kalan birkaç çeşmenin eski harflerle kazılan kitabelerine, usulca elimi dokundursam sanki su olacak, yüreğime döküleceklerdi.(...) Belki yüksek sesle konuşmanın bile doğru karşılanmadığı bir ilim ve ibadet ocağından, şimdi şuh kadın kahkahaları yükseliyor ve yeni, devrimci tekkenin lokantasında, büyük kumar odalarında, günlük ihtirasların üzerine, kristal kadehlerden renkli içkiler boşalıyordu. Hârâbâti Baba Tekkesi yıkılmaktan vuran olmaktan kurtarılmıştı. Işıklarla yıkanmış, çiçeklerle süslenmişti. Tertemizdi, pırl pırlıdı. Ama hiçbir gayret ona uçup giden, yok olan o eski ruhunun, insana ürpertiler veren güzelliğini giydirememişti (Bâkiler,43-44) .

Yukarıdaki açıklamalar incelendiğinde mekânın geçmişteki konumu ile güncel konumu arasında derin bir fark olduğu görülür. Tekke, tüm heybetiyle varlığını korur ancak işlevini yerine getiremez. Sözü edilen eserlerin her biri Anadolu'dan, Türk kültüründen izler taşır ancak eserler, varlığıyla zamana meydan okurken değişime meydan okuyamamıştır. Geçmişte duvarlarında zikirlerin, duaların dolaştığı

tekkelerde bugün kahkahalar, kadeh sesleri dolmaktadır. Sanatçı, gezi sırasında gözlemleriyle mimari eserlerin üzerindeki Türk kültürü izlerini yansıtırken eserlerin geçmişteki ve mevcut konumunu okuyucuyla paylaşarak karşılaştırma imkânı sunar.

Kosova'da padişah türbesi ziyaretinde de durum farksızdır. Sultan Murat Hüdavendigâr'ın türbesine zarar verilmemiştir ancak tam karşısına "Miloş Heykeli" dikilmiştir. Yavuz Bülent Bâkiler'in gezi sırasında yanına gelen yaşlıca bir kadın Sultan Murad Han'ın kabri başında *biz burada onun yetimliyiz* (Bâkiler,110.) diyerek Balkan coğrafyasında kalanların durumunu özetler. Kosova'da Sultan Murad Han'ın yetimleri, Üsküp'te Yıldırım Beyazıt'ın yadigârları vardır. Yahya Kemal'in deyimiyile, "Üsküp ki Yıldırım Beyazıt Han diyarıdır, Evlâd-ı Fâtihân'a onun yadigâridir (Beyath,2019:43)."

Makedonya ve Kosova nezdinde Balkan coğrafyası içerisinde kalan mimari eserler üzerinde, Türk kültürünün yansımaları görülür. Eserler, zaman içerisinde çeşitli değişimler yaşasa da zamana direnerek Türk kültürünün izlerini yansıtmaya devam etmişlerdir.

Dil ve Kültür

Dil, toplumları bir araya getiren en önemli unsurların başından gelir. Bu sebeple coğrafyalar farklı olsa da dil, ortak bir kültür sağlar. Yüzyıllar boyunca geniş coğrafyalarda konuşulan Türk dili, Orta Asya'dan Balkanlar'a, Balkanlar'dan Avrupa'ya ve oradan dünyanın her bir köşesine uzanan yolculuğunda farklı coğrafyalarda dil ve kültür birliği oluşturmaktadır. Balkanlar, gerek Türk kültürü, gerekse Türk dili açısından zengin kaynaklar barındırır. Yavuz Bülent Bâkiler, Üsküp'ten Kosova'ya doğru yolculuğu sırasında bu topraklar üzerinde kalan Türk dilini, zaman içinde Türkçenin içinde bulunduğu durumu da aldığı notlar aracılığı ile okuyucularıyla paylaşır. Balkan coğrafyası üzerinde Bâkiler'in kulağına çalınan Türkçe, sanatçı için "Gurbette vatam yaşamak, bir yerde birdenbire birkaç Türkçe kelime duymak sonsuzluğa doğmak gibi bir şey (Bâkiler,23)!" olarak ifade edilir. Sanatçının gezi sırasında duyduğu Türkçe kelimeler, kültürel arası bağların dil aracılığı ile sağlam kaldığının göstergesidir.

Balkanlarda Rumeli şivesiyle birleşen Türkçe, kültürel birliğin temelini oluşturur. Aşağıda verilen örnekte görüldüğü gibi bir Arnavut ve Bâkiler arasında geçen Türkçe diyalog ile kültürler arası oluşan dil birliğini görmek mümkündür.

(...) Arnavut bildiği beş-on kelimelik Türkçe ile yüreğinin sıcaklığını ortaya koyuyordu. Anlaşabiliyorduk. Bir yandan pedal çeviriyor, bir yandan da kesik kesik anlatıyordu:

Sen Türk! Ben Arnavut! Allah bir! Kitap bir! Peygamber bir! Osmanlı muhteşem! Eshedü en lâ ilâhe illallah! Ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve resuluhu!

Onun söylediklerini aynen tekrarlıyor, cümlemi kelime-i şahadetle tamamlıyordum. O zaman bir elini direksiyondan çekerek omuzuma vuruyor, memnuniyetini belirtiyordu (Bâkiler,33).

Milletler farklı olsa da Balkan coğrafyasında gönüller birdir. Yüzyıllarca iç içe yaşayan milletler, ortak bir söz varlığının içinde yaşarlar. Yukarıda verilen örnekte Arnavut'un dediği "Osmanlı muhteşem" ifadesi, kelime-i şahadet getirmesi Türk-İslam kültürünün izlerinin gösterirken, Türkçe söz varlığının Balkan topraklarındaki yansımaları sunar. Balkan topraklarında Türkçe önemli bir yere sahiptir. "Bazı Arnavut aileleri 'Türkçe biliyor musunuz?' sorusuna 'Elhamdülillah Türk'üz' demektedirler. Bu, İslam dinindeki 'Elhamdülillah Müslümanız' deyişiyile özdeşleşmiştir. Burada yaşayan bazı Türk yetişkinleri Makedonca konuşan Türk Toplulukları, Arnavut halk için Türk olmak ya da Türkçe bilmek, Müslüman olmak kadar kutsal bir durumdur. Bu söylemin bir sebebi, Türkçe öğrenmenin zenginlik, asillik ve

Müslümanlık olarak görülmesidir (Yıldız Yalçındağ,2021: 48).” Yavuz Bülent Bâkiler de Arnavutların Türklere olan sevgisini gezi notlarında şöyle yansıtır:

Burada tarihi biraz bilen ve İslam ruhu içinde bulunan Arnavutlar, Türkleri çok severler. Türk kelimesi bir yerde onlar için doğruluk, dürüstlük, yiğitlik, efendilik, hak bilirlilik, halk severlik anlamına gelir. Hatta o kadar ki, bazı Arnavutlar kendi aralarında bile yemin ederlerken “Doğru söylemiyorsam Türk olmayayım!” diyerek birbirlerini inandırmaya çalışırlar (Bâkiler,34).

Yukarıda gezi notlarından alınan ifadeler incelendiğinde, Balkanlarda “Türk” ifadesinin içerisinde pek çok değerli anlamı taşıdığı görülmüştür. Sanatçı, gezi notlarında yer verdiği örnekle, Türklük bilincinin yansımaları gösterir.

Türkçe, Anadolu coğrafyasında bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği gibi Balkan coğrafyasının her bir köşesinde de değişiklik göstererek kültürel zenginlik oluşturur. Bâkiler, gezi sırasında duyduğu Rumeli şivesiyle birleşen Türkçenin gramer özelliklerini Makedonya ve Kosova bölgelerine göre gruplandırarak örnek cümlelerle okuyucuyla şöyle paylaşmıştır:

Yugoslavya Türklerinin Türkçesinde kelime sonlarındaki (u),(ü),(ı) sesli harfleri, bizim Doğu Anadolu ağızında olduğu gibi (i) sesiyle yer değiştirmiş : “oldu” yerine “oldi”, “örtü” yerini “urti” ye, “aldı” yerini “aldi” ye bırakmış.

Mişli geçmiş zaman eki ise, Batı Rumeli Türklerinin ağızında sadece “miş” ekiyle yerinde saymış. Bir Yugoslavya Türkü almış, olmuş, ölmüş yerine: almış, olmuş,ülmüş diyor. Mesela biz, “Analar elimizden tutarlar, bakarlar, dururlar” deriz. Onlar ise: “ Analer elimizden tutarlar, dururler, bakarlar!” diyerek gülümseler. Türkler, (ö) ve (ü) seslilerini Kosova Eyalet bölgesinde kullanıyorlar. Ama kelime başındaki (K) ve (G) harfleri itilerek, yerine (ç) harfini çekerek konuşuyorlar. Bu bakımdan bizim öküzüümüz orada “Üçüs”, köstebeğimiz, “çöstebek” günümüz “cün” gecemiz “cece” olmuştur. Tabii, Erzurum ilimizin kuzey kesiminde olduğu gibi: gel yerine “cel”e, git yerini “cit”e bırakmıştır.

Kosova-Prizren ağızında, bizim kelimelerimizin uzun vokallerini duyamazsınız. Bir Prizren Türkü büyük yerine bük, saat yerine sat, lahana yerine lâna, tohum yerine tom, nohut yerine nut diyerek ağızını açar veya kapar. Yugoslavya Türkü, fiili, daima cümlelerin başına çekerek ağızını açıyor. Kurmuşlar bi ev o midanlıhta: (O meydanlıhta bir ev kurmuşlar)(Bâkiler,129-130-131)

Yavuz Bülent Bâkiler, Makedonya ve Kosova’da Türkçenin bölgelere göre değişen gramer özelliklerini yansıtırken Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki şive özellikleriyle benzerlik kurar:

(...)Prizren ninnilerinde köpeğe: kuto, dayıya: dayo, amcaya: aco, dedeye: babo, kumruya: gugu denilmesine şaşıracağımı yazmalıyım. Karadeniz bölgesinden ve Doğu Anadolu’dan tek kişinin bile bulunmadığı Kosova bölgesinde neden Karadeniz ve Doğu Anadolu şivesi? Doğrusu araştırmaya değer bir konu (Bâkiler,136).

Balkanlardaki Türkçede bizim asırlar boyunca inşa ettiğimiz kültürümüz yaşar. Sınırların değiştiği Balkan coğrafyalarında, zaman zaman Türkçe konuşmak dahi yasaklansa da Türk diline sınır çekilememiştir. Türk dili, asırlar boyunca sınırları aşip Türk dünyasını birleştirmiştir.

Bâkiler, gezi notlarında Türk dilinin özelliklerine değinirken Türkçe eğitime ve çeşitli eleştirilere de yer verir. Değişen zaman içerisinde Balkan toprakları üzerinde Türkçe, etkinliğini kaybedecek noktaya gelmiştir. Eserde Makedonya’da Türkçenin içinde bulunduğu durum şu ifadelerle gösterilmiştir;

(...) Makedonya’da iki milyon kişi yaşıyor. Bu nüfusun 90 bin kadarı Türk. (...)Kalkandelen, 190 bin nüfuslu bir şehir. Bu sayının, sadece 6 bin kadarı Türk. Şehrin Türk nüfusu, başıboş akan sular gibi, bu eski Türk şehirden çekilip gitmiş. O kadar ki, 10 yıl önce şehrin dili Türkçe imiş; şimdi Arnavutça! İstikbal okulu, eskiden tamamen bir Türk okulu idi. Şimdi İstikbal okulunda Türk de yoktur; Türkçe de (Bâkiler,177-178).

Zaman içerisinde Türkçe kaybolurken Türkçe eğitiminde de çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bâkiler'in eserinde "Makedonya'nın Gaspralı İsmail'i" olarak anılan Abdülhakim Hikmet Doğan, 1945 yılında Gostivar Belediye Başkanlığının yanında Türkçe eğitimi adına çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Sanatçının gezi notlarında yer alan *Eğitim üzerine 17 kitabı var. Okullarımızın 1./2./3./4. sınıfları için Türkçe ders kitaplarını o yazdı. Dil eğitimi üzerinde büyük bir titizlikle durdu* (Bâkiler,167) ifadelerden anlaşılacağı üzere, Abdülhakim Hikmet Doğan Türkçe eğitimine büyük önem vermiştir. 1977 yılında Abdülhakim Hikmet Doğan Eğitim, Kültür ve Sanat Merkezi (ADEKSAM) kurulmuştur. "ADEKSAM derneği lise eğitimi için hem ana dili Türkçe ve hem de ana dili Makedonca olan Türk çocuklarını Gostivar'daki çeşitli liselerde okutmaktadır. Ekonomik güçsüzlük ve iş bulamamak yüzünden birçok Türk genci Türkiye ve Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalmaktadır.(Gezgin,2022: 84)" ADEKSAM'ın faaliyetleri ve içinde bulunduğu durumu Yavuz Bülent Bâkiler, eserinde şöyle yansıtır;

Eğitim kültür konularında, gençlerimize konferanslar veriyoruz. Değişik konularda kurslar düzenliyoruz. Lise ve dengi okullardaki çocuklarımıza mali imkânlarımız ölçüsünde burs veriyoruz. Velilerin eğitim seviyelerinin yükseltmeye çalışıyoruz. Halkımızın inançları da dikkate alarak Türk-İslam ruhunu canlı tutacak yollara başvuruyoruz. Makedonya üniversitelerinde okuyan çocuklarımız da bizim ilgi alanımız içinde. Maksudumuz, onları, buralarda tutmak. Mecliste temsilcilerimiz olmadığından, hükümetten hiçbir yardım alamadık. Milletlerarası kuruluşlara da başvurduk. Ama onların istedikleri tarzda bir kültür anlayışından ve faaliyetinden uzak olduğumuz için hiçbiri bizi desteklemedi... Türkiye'deki idareciler, aydınlar, herhalde bizim buradaki varlığımızdan haberdar değiller(...)TİKA 2 yıl önce burada Kaçlılara kurdu... Bize yardımcı olmadı. "Bir Türkçe-Makedonca sözlük yapalım, dedi." Bir iki ay kalıp gittiler. Bir faydalarını görmedik (Bâkiler,168).

Yukarıda verilen Yavuz Bülent Bâkiler'in *Adeksam Kültür Merkezinde Prof.Dr. Hamdi Hasan'dan kelime kelime yazdıklarım* (Bâkiler,67) diyerek not düştüğü ifadeler incelendiğinde Türkçe eğitimine gereken önemin verilmediğine dair gözlemlerini görmek mümkündür. Bâkiler, Üsküp'ten Kosova'ya yaptığı yolculuk sırasında aldığı notlar 1979 yılında kitap olarak basılmıştır. O dönem içerisinde Türkçe eğitiminin ihmal edildiği görülmektedir.

Günümüzde ise başta TİKA, Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar olmak üzere devlet eliyle pek çok kurum, Balkan coğrafyasında Türkçe eğitimi için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Eserde Makedonya'da Türkçe Eğitime gereken önem verilmediği görülürken günümüzde ise başta Makedonya olmak üzere pek çok Balkan ülkesinde Türkçe eğitiminin yanı sıra Türk kültürünü yansıtan projeler yürütülmektedir. Eserde *TİKA 2 yıl önce burada Kaçlılara kurdu...Bize yardımcı olmadı* (Bâkiler,168) olarak ifade edilen TİKA, günümüzde ise Makedonya'da pek çok faaliyete imza atmıştır. TİKA'nın resmî internet sitesinden alınan verilere göre; İki bine yakın öğrencinin Türkçe eğitim alacağı modern eğitim binaları ile eğitim altyapılarının iyileştirilmesine büyük katkı sağlayan TİKA, çeşitli bölgelerde okul projeleri üstlenerek Türkçe eğitime katkı sağladığı gibi kültürel etkileşim oluşmasına imkân sağlamıştır. (TİKA-Haberler/ TİKA'dan Kuzey Makedonya'da 6 yılda 500 proje, 2021).

Yunus Emre Enstitüsü de pek çok Balkan coğrafyasında olduğu gibi Makedonya ve Kosova'da Türkçe eğitimi ve kültürel birlik sağlamaktadır. "Merkez aynı zamanda Makedonya'daki Türkçe ve sınıf öğretmenlerine yönelik seminerler düzenlemektedir. Çeşitli organizasyonlar düzenleyerek Makedonya'da Türk kültürünü tanıtmakta, Türkler arasındaki birlik beraberlik ruhunu da canlandırmaktadır (Kayadibi, 2017: 133)." Son olarak Yunus Emre Enstitüsü'nün resmî sitesinde yer alan 18.08. 2021 tarihli habere göre *Üsküp'te Türkçe Çalıştay ve Türkçe Öğretmenlerine Yönelik Eğitim Semineri* gerçekleştirilmiştir. (Yunus Emre Enstitüsü-Makedonya- Haberler/ Üsküp'te Türkçe Çalıştay ve Türkçe Öğretmenlerine Yönelik Eğitim Semineri Gerçekleştirildi, 2021) Seminer ile

öğretmenlerin mesleki niteliğini arttırmaya yönelik çalışmaların yürütüldüğü görülür. Bâkiler, eserinde ise eğitim Müfettişi Bedri Nurettin'in;

25 yıllık öğretmenim. 2 yıldan beri de eğitim müfettişiyim. Gostivar'da 20 öğretmen açığımız var. Denklik imtihanlarında çok gecikmeler oluyor. Makedonlar daima ipe un seviyorlar. Türkiye'de okuyan ve öğretmen çıkan çocuklarımıza, burada kolaylık gösterilmiyor. Hep zorluk hep zorluk hep zorluk... Burada öğretmen olamayan çocuklarımız da haklı olarak Türkiye'de kalıyorlar. Makedonların şunların bunların da istedikleri zaten bu gittikçe eriyoruz. Makedonya'da Müslümanlık değil Türklük tehlikedir (Bâkiler,173).

İfadelerine yer vererek Türkçe eğitimi verecek öğretmenlere ulaşmanın zorluğunu yansıtır. Verilen örnekler ve günümüzde yapılan çalışmalar incelendiğinde Makedonya'da geçmişte Türkçe eğitimi çeşitli zorluklarla karşılaşırken günümüzde devlet eliyle çeşitli kuruluşların faaliyetleriyle Makedonya'da Türk kültürü ve Türkçe eğitimi adına pek çok önemli projelere imza atılmıştır.

Değişen zaman ve koşullar içinde Türkçe eğitimi faaliyetlerinde zaman zaman zorluk yaşansa da günümüzde yürütülen çalışmalarla Balkanlar'da Türkçe eğitimi faaliyetleri artarak devam etmektedir. Geçmişte Balkan coğrafyalarında Türkçe konuşmak dahi yasaklanırken günümüzde Türkçe eğitimi veren kuruluşların açılmasına olanak sağlanması da değişimin örneğidir. Yavuz Bülent Bâkiler'in gezi sırasında aldığı notlar aracılığı ile Makedonya ve Kosova nezdinde Türk dilinin ve Türkçe eğitiminin içerisinde bulunduğu durumu geçmiş ve şimdi ile karşılaştırarak bulmak mümkündür.

Eleştiri

Yavuz Bülent Bâkiler, eserinde sadece gezip gördüğü yerlerin özelliklerine yer vermekle kalmaz, çeşitli eleştirileri de eserinde yansıtır. Eserde eleştirilerin büyük bir bölümü farklı coğrafyalardaki Türklerin birbirinden habersiz oluşuna yöneltilirken aynı zamanda Türkçe eğitiminin ve Türkçenin ihmal edildiği yönündedir.

Balkan topraklarında kalan Türkler, zaman içerisinde değişen siyasal ve sosyal yapı gereği ana vatandan uzak kalmış olsalar da kimliklerine ve diline sahip çıkmışlardır. Yavuz Bülent Bâkiler'in eserinde aldığı notlar aracılığıyla aşağıda verilen alıntıda görülebileceği gibi Anadolu'da kalan Türkler, Balkan coğrafyasında kalan soydaşlarından habersizdir.

Ve Üsküp'ten geldik deyince, sanırsınız ki İstanbul'daki Türk kardeşlerimiz bizi tanıyacaktı ve bize: " Ya öyle mi diyecekler" Demek siz, bizim Yugoslavya'da kalan Türk kardeşlerimsiniz? Siz orada, Evlâd-ı Fatihan torunlarımsınız! Hoşgeldiniz!

Ama Hayır böyle söylemezler ve bize mutlaka şu iki soruyu sorarlar:

-Üsküp nerede?

-Yugoslavya'da! Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin başkenti

-Kaç gün önce geldiniz?

-Üç-dört gün önce

O zaman meraklı komşularımızın gözleri faltaşı gibi açılır ve İstanbul'u adeta başımıza yıkan mukadder soru, bütün huzurumuzu alt üst eder:

- Peki ama, Türkçeyi nereden ve ne zaman öğrendiniz?

Anadolu Türkünün, bize karşı bu ilgisizliğini, bu bilgisizliğini anlamamız mümkün değil. Şimdi diyeceksiniz ki onlar birtakım cahil kızanlardır. Vallahi kardeşçayızım sizin birçok aydınımız da böyle şaşırıp kalıyoruz (Bâkiler,63-63).

Toplumun aydın kesiminde bulunanlar dahi bu cehaletin içerisine düşmüştür. Aşağıda verilen örnek, *Vallahi kardeşçayızım sizin birçok aydınınız da böyle şaşırıp kalıyoruz.* İfadesini destekler niteliktedir.

(...)1962 yılında Ziraat fakültesinin birinci sınıf imtihanlarına giren bir Kerkük Türkü'ne, profesörü Kerkük'ün nerede olduğunu, Türkçeyi ne kadar zamanda ve kimden öğrendiğini..." sormuştu. Türkiye'ye ve Türk aydına toz kondurmamayan anadili Türkçe olan Kerküklü öğrenci, isyanını bana ağlaya ağlaya duyurmuştu:

"Abi, men Türkiye'yi bileem! Türkiye'yi özümden çok sevirem. Ama özü (profesör) nişi(niçin) meni bilmırı ? Nişi Kerkük hardadır (nerededir) diyırı ?(Bâkiler.111).

Bâkiler'in gezi notları arasında bulunan Türkiye'de bir profesör ile Kerkük Türkü öğrencisi arasında geçen diyalogda görüldüğü gibi, toplumu ileriye götürmekle görevli bir aydının Türk coğrafyasından habersiz olduğu gibi soydaşların da birbirinden habersiz oluşunu Bâkiler aşağıdaki örnekle yansıtarak Anadolu Türk'ü için de farkındalık oluşturur;

Ankara'ya İran'dan gelen bir Azeri, bir gün Türk Ocağı salonunu dolduran kalabalığı, öfkesiyle sarsmıştı:

İran'da, Acemler bize "Türki hâr!" yani "eşek Türk" diye hakaret ediyorlardı. Çıktık Anavatan'a geldik . Anadolu Türkleri de, burada bize "Acem" diyerek hakaret ediyorlar. " Siz aranızda nece konuşuyorsunuz? Diliniz nasıldır? hele bir konuşun da dinleyelim, bakalım!" diyorlar. Türkçe konuştuğumuzu Türk olduğumuzu bilmiyorlar... Ne söyleyeceğimizi, nereye gideceğimizi şaşırarak kaldık. Bu nasıl bir çiledir ey gadasını aldıklarım!" diye bağırmişti (Bâkiler,112).

Sanatçı, gezi boyunca ettiği sohbetler sırasında "(...) Siz Anadolu Türkleri olarak, sevgiye yasak koymuşsunuz! Bizi tanımaktan, tarihimizi öğrenmekten adeta korkar olmuşsunuz (Bâkiler,65)." ifadeleriyle karşılaşmıştır. Bâkiler'in 1976 yılında Üsküp ve Kosova'ya yaptığı yolculuk sırasında aldığı notlar incelendiğinde ne yazık ki farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerden ana vatanda yaşayan Türklerin habersiz olduğu görülür. Sanatçı, *Üsküp'te on beş gün kaldım. Gördüm ki Türklük sevgisi, Türkiye hasreti, Üsküp'te bir şahdamar gibi vuruyor. Asıl, Anadolu'da kaybolan biziz. Bin kere hayıflandım!* (Bâkiler,65) ifadeleriyle üzüntüsünü ve eleştirilerini dile getirir.

Bâkiler'in eserinde Balkan coğrafyasında eleştirilen bir diğer durum ise Türkçeye gereken önemin verilmemesidir. Yavuz Bülent Bâkiler ile Bakanlık Müsteşarı Peter Buskovski ile geçen aşağıdaki diyalog ile Türkçe eğitimine dair eleştirileri bulmak mümkündür;

Üsküp'te Türklerle birlikte yaşıyoruz. Burada bir Türk Ailesi istediği takdirde, okuma çağına gelen çocuğunu, Türk ilkokuluna yazdırabilir. Görüyorum ki Türk Tefeyyüz İlkokulu, çekim programınız da var. Bildiğiniz gibi Tefeyyüz İlkokulu'nda eğitim Türkçe yapılıyor. Yine bir Türk ailesi, istediği takdirde, çocuğunu Türk ortaokuluna, Türk lisesine gönderebilir. Bu seneye kadar, üniversitemizde Türkoloji kürsüsü yoktu. Şimdi biz, bu noksanlığı da gidermiş durumdayız. Türkçocukları, bundan böyle üniversitemizde de Türkçe öğrenim görebileceklerdir. Makedonya Cumhuriyeti olarak biz, iktisadi konularda, herhangi bir güçlük karşı karşıya değiliz. Yani gerek kendi soydaşlarımızın, gerekse Türklerin, iktisadi imkânlarını nasıl geliştireceğimizi, ülkeyi nasıl kalkındıracağımızı iyi biliyoruz. Hükümetimizi, zaman zaman çıkmazlara sokan, bunaltan şey, buradaki Türklerin eğitim işleri! Doğrusu biz, bir Türk ilkokulunda Türk ortaokulunda Türk lisesinde Türk çocuklarına hangi seviyede kültür verilmesi gerektiğini bilmiyoruz. Tarihiniz, medeniyetiniz, manevi değerleriniz nelerdir? Bunları hangi sınıflarda ve hangi ölçüler içerisinde okutmalıyız? Bu soruların açık cevaplarını bizler veremiyoruz. Nitekim bizim kültürümüzü ve medeniyetimizi de tabii olarak siz planlayamazsınız. Şimdi kabul edersiniz ki, Üsküp Türklerinin eğitimlerinde bize yardımcı olması gereken tek merci Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanlığı'dır; değil mi? Cumhuriyet Hükümetiniz, ellinci kuruluş yılını gerilerde bıraktı. Burada yaşayan Türklerin de beş yüz elli yıllık bir tarihleri var. Fakat sizin Cumhuriyet Hükümetleriniz, bu topraklarda beş yüz elli yıldan beri ayakta duran özbeöz soydaşlarımızın eğitimleri için bugüne kadar bize bir tek sahifelik bir metin bile göndermedi (Bâkiler,93-94).

Verilen örnekler incelendiğinde Türkiye'den Makedonya'da verilen Türkçe eğitime yönelik destek gelmemesinin eleştirildiği görülür. Bâkiler ise "(...) Ben şimdi öyle tahmin ediyorum ki, Cumhuriyet Hükümetleri Yugoslavya'da yaşayan Türkleri de Bulgaristan'daki gibi, Yunanistan'daki gibi bir çelik kasa içinde sanmışlardır. Buradaki soydaşlarımızla kültür münasebetleri kurulamamasının sebebi, herhalde bu yanlış kanaat olsa gerektir (Bâkiler,96)." Diyerek eleştirilere cevap verir. Günümüz koşullarında ise başta Makedonya olmak üzere pek çok Balkan coğrafyasında, devlet desteğiyle ve çeşitli kurumlar aracılığıyla Türk kültürü tanıtılırken, Türkçe eğitimiyle ilgili projeler yürütülmektedir. "Kuzey Makedonya'da 28 ilköğretim düzeyi, 11 lise düzeyi ve 4 fakültede düzey okulda eğitim-öğretim faaliyetleri yürütülmekte olup haricinde Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA kapsamında Türkçe kursları da verilmektedir (Ali vd., 2016: 214-215, Akt:Altay&Akkaya,2022: 151)". Günümüzde Kuzey Makedonya'da Yunus Emre Enstitüsünün faaliyetleri, TİKA faaliyetleri, Türkoloji çalışmaları, üniversitelerin yaptığı girişimler, popüler kültür unsurları, Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleri vasıtasıyla Türkçenin önemli bir konuma geldiği söylenebilir (Ali vd.,2016: 256, Akt: Altay&Akkaya,2022: 151)."

Yavuz Bülent Bâkiler'in Üsküp gezisi sırasında eleştirilerle karşılaştığı bir diğer durum ise Makedonya'da radyolarda Türkçe yayın yapabilmek için devlet eliyle gereken desteğin sağlanmamasıdır. Sanatçı aldığı notlarda eleştirileri şöyle belirtir;

Genel Müdür Nedim Abbas'ın anlattıklarını defterime yazmaya başladım: (...)1945 yılında, Üsküp nüfusunun %75 i Türk'tü. Böyle olmasına rağmen, Slavlar, birinci sıraya kendilerini koydular: İkinci sıraya Türkçeyi ittiler. Radyo yayınlarında, her gün 18 saat Makedonca 15 dakika da Türkçe programları yapıldı. Bu kötü uygulama, 1945 yılında başladı. 1952 yılında Üsküp'ten Türkiye'ye göç yolu açıldı. 1965 yılında liberalleşme hareketleri kıpırdayınca, buradaki Türk topluluğunu bir endişe sardı. Acaba iyi mi olacak kötü mü diye! Liberalleşmeye geçince biz de yayın süremizi 15 dakikadan 45 dakikaya çıkardık. Sonra bir saat, sonra günde iki saat Türkçe yayın yaptık. Şimdi, her gün beş saat Türkçe yayın yapıyoruz. Her gün Türkiye'yle ilgili yayımlarımız oluyor. Bunları, TRT'den alıyoruz. Dışişleri Bakanlığımızdan, bize hazırlanmış bant geliyor. 1992-93-94-95 yıllarında, burada Ünal Maraşlı isimli bir büyükelçi vardı. Bizimle hiç alışık olmadığımız biçimde ilgileniyordu. Mükemmel bir büyükelçiydi. Hala onun hasretini çekiyoruz. (...) Ünal Maraşlı gidince, yalnızlığımız büyüdü. Yayın gücümüz maalesef bir kilovat saat! Türkiye'den bize yeni vericiler gelecekti. 8-9 yıldan beri bekliyoruz gelmedi.(...) Önceleri Yunanistan, Bulgaristan, Romanya Türkleri bizi dinliyorlardı. Şimdi dinlemiyorlar. Yazık değil mi? (...) Peki, öyleyse bize 8 yıldan beri neden kuvvetli vericiler göndermiyorlar? (Bâkiler,192-193)

Türkçe yayınlar ile sınırlar aşarak farklı coğrafyalarda kalan Türklere ulaşmak amaçlanmıştır. Yukarıda, kitaptan alınan bölüm incelendiğinde ise Türkçe yayın yapabilmek için Türkiye'den gereken desteğin sağlanmadığı belirtilmiştir. Dönem içerisinde şartlar olumsuz durumlar yaratabilmektedir. Bu sebeple Bâkiler'in gezip gördüğü dönem içerisinde Makedonya'da Türkçe yayın yapabilmek için çeşitli engeller çıksa da günümüzde bu durum değişmiştir. "TİKA tarafından Makedonya Radyo Televizyonu bünyesinde azınlık gruplara yönelik olarak Türkçe, Arnavutça, Boşnakça, Ulahça, Romence, Sırpça yayın yapan MTV 2'nin televizyon stüdyosu ile MR3 program servisi radyo stüdyolarının teknik ve ofis donanımları yenileme projesi tamamlanmış, proje kapsamında, televizyon servisinin bilgisayarları ve yayın izleme televizyonları yenilenmiştir. MR3 Program Servisi Radyo Stüdyolarının ise, aydınlatma sistemleri, dijital ses yayın mikserleri, yayın otomasyon ve kurgu yazılımları, yayın ve ofis bilgisayarları, teknik ve diğer donanımları yenilenerek Makedonya Radyo Televizyonu yeni bir Dijital Radyo Yayın Stüdyosu'na kavuşturulmuştur (Budak,2011: 150)." Günümüzde değişen şartlar ve koşullar süresince devlet desteği ile Makedonya'da Türkçe yayın yapan yayınların sayısı artmıştır. "Makedonya'da radyolardaki Türkçe yayınlar süre olarak da sayı olarak da televizyon yayınlarına göre daha fazladır. Geçmiş yıllarda Üsküp radyosuna ek olarak Kalkandelen Radyosu, Gostivar Radyosu, Süper FM ve Rumeli FM gibi çeşitli radyolarda Türkçe yayın yapılabilenken, günümüzde devlet radyolarından sadece Üsküp FM ayakta kalmayı başarabilmiştir. İştih'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin desteği ile

kurulan Dost FM, 24 saat yayın yapmaktadır (Emini,2011:31).” Bâkiler'in eserinde eleştirilerinde yer verdiği durumların günümüz şartlarında olumlu yönde değiştiğini görmek mümkündür.

Eserden alınan örnekler incelendiğinde sanatçı, dönem içerisindeki eksiklikleri eleştirel bir bakış açısı ile yansıtır. Eserde yer verilen eleştiriler incelendiğinde ise günümüz şartlarında belirtilen eksikliklerin büyük ölçüde giderildiği görülür.

Sonuç

Yavuz Bülent Bâkiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı gezi yazılarına yer verdiği eseri yayınlandığı dönemde uzun yıllar o coğrafyadaki Türklerin ve Türk kültürünün izlerinden bihaber olan bizlere geniş malumat ve gözlemleri sunan bir eser olmuştur. Eserde Makedonya ve Kosova'nın önemli şehirlerine yapılan gezi sonucunda bölgedeki mimari eserlerde Türk kültürü izlerini anlatan yazar, bu eserlerin Anadolu'dan izler taşıdığını bilhassa vurgulamıştır. Mimari eserlerin geçmişi ve mevcut durumunu karşılaştıran Bâkiler, eserlerin varlığını koruduğunu ancak değişen zaman ve koşullar içerisinde işlevini yerine getirmekte zorlandığını belirtmiştir. Eser, yayınlandığı yıllardan hareketle bölgedeki Türkçe ve Türkçe eğitimiyle ilgili faaliyetlere de yer vermiş; eksiklikler eleştirel bir gözle yansıtılmıştır. O dönemde Türkçe ve Türkçe eğitime gereken önemin verilmediğine değinen sanatçı, Türk dilinin kültürleri birleştiren bir unsur olduğunu özellikle vurgulayarak Türkiye'ye de bir hatırlatma yapmış, farkındalık yaratmıştır. Eleştirilen durumların günümüz şartlarında karşılaştırıldığında ise devlet desteği ve çeşitli kurumların aracılığıyla olumlu yönde değişip geliştiği yapılan çalışma ile görülmüştür. Bâkiler'in gezi ve gözlemleriyle yansıttığı Balkan coğrafyası, Makedonya ve Kosova nezdinde Balkan coğrafyasıyla ilgili geniş bir perspektif sunmuş; bu coğrafyaya dair ilgi ve farkındalığımızı Yahya Kemal'in *Kayıbolan Şehir* şiirinde anlattığı şekilde canlandırmıştır. Yahya Kemal söz konusu şiirinde *Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene* (Beyatlı, 2019:43) diyerek o topraklarda olmasak bile Balkanların bizdeki izlerini aktarıırken *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı eserinde de yazar, aynı aktarımı yapmıştır.

Yavuz Bülent Bâkiler, Balkan coğrafyasında kulağa çalınan hasret yüklü Türkçe kelimelerde, zamana karşı meydan okuyan mimari eserlerde, kültürel etkileşimlerle Balkan topraklarında bize ait izleri gösterip hatırlatır. *Üsküp'ten Kosova'ya* gezi yazısında aldığı notlar aracılığı ile temelde tarihsel ve kültürel bağlarımızı koparmamamız gerektiği vurgusunu yaparak kuşaklar arasında da bağları sağlamlaştırır.

Kaynakça

- Akgün, S.(2012). Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi, Karadeniz Araştırmaları, 9(34), 11 - 36.
- Altay, E. ve Akkaya, A. (2022). Kuzey Makedonya'da Türkçe eğitimi, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 147-167. <https://doi.org/10.32321/cutad.1098063>
- Bâkiler, Yavuz B. (2004). *Sözün Doğrusu I*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Bâkiler, Yavuz B. (2011). *Üsküp'ten Kosova'ya*, Türk Edebiyatı Yayınları
- Beyatlı, Yahya K. (2019). *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları
- Budak, L.(2011). Bağımsızlıktan Sonra Makedonya'da Medya, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* Yıl:2 / Sayı: 8 /
- Elmas, N. (2014). Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri . *Bilig* , (70) , 131-152 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25363/267709>

- Emini, Y.(2011). Makedonya Radyo Televizyon Üst Kurulu, *Balkan Mektubu Dergisi*, Mayıs 2011, Sayı:27.
- Ercilasun, Ahmet B. (1997).Türk Dilinin Bugünkü Durumu ve Yayılma Alanları, Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri (Hzl.: Zeynep Korkmaz vd.), Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 55-63.
- Gezgin, F. (2022). Kosova-Gılanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 4(1), 81-101. DOI: 10.47139/baltd.987569
- İbrahimgil M. Ve İbrahimgil A.(2014). Balkan Ülkelerinde Türk Kültür Mirasının Günümüzdeki Mevcut Durumu. *Türk Dünyası Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu (Eskişehir, 4-8 Kasım 2013)*. Ed. Burhan Sayılır. 587-617. Eskişehir: Eskişehir Valiliği
- İnbaşı, M. (2012), "Üsküp", İslâm Ansiklopedisi, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kayadibi, N.(2013). Balkanlarda Türkçe Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi
- Nureski, D. (2014). Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri . *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* , 3 (1) , 63-102 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baed/issue/34536/381541>
- Özkan, N. (2007).Türk Dilinin Yurtları, Ankara: Akçağ Yay.
- Yıldız Yalçındağ, E. (2021). Üsküp'te Türkçe Eğitimi ve Türkçenin Genç Nesil Tarafından Öğrenilmesi Üzerine. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 3(1), 39-52. DOI: 10.47139/baltd.836756
- Yiğit, A. (1996). Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası, Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları:2, Türk Dünyası Dizisi:2
- İnternet Kaynakları
- Yunus Emre Enstitüsü (2021). "<https://uskup.yee.org.tr/tr/haber/uskupte-turkce-calistayi-ve-turkce-ogretmenlerine-yonelik-egitim-seminerleri-gerceklestirildi>" Erişim Tarihi: 11.07.2022
- TİKA (2021). "<https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan-kuzey-makedonya%27da-6-yilda-500-proje-63997>" Erişim Tarihi : 10.07.2022